

ФЕДУН Ігор

Національна Академія Служби Безпеки України

<https://orcid.org/0000-0002-1012-9970>e-mail: akademifil2@gmail.com

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Вплив тіньової економіки на продовольчу безпеку України є багатограним і комплексним питанням. Метою даного дослідження є аналіз взаємозв'язку між тіньовою економікою та станом продовольчої безпеки України. В процесі аналізу визначено основні форми тіньової економіки в агросекторі: операції з землею, несанкціонований продаж продукції, ухилення від сплати податків, сірий імпорту/експорту аграрної продукції, нелегальне використання праці. Виділено ключові напрямки впливу тіньової економіки на продовольчу безпеку України: зниження ефективності державного регулювання АПК, фінансова нестабільність аграрного сектору, погіршення продовольчої статистики, порушення стандартів якості та безпеки. Сформуовано загальні шляхи зменшення тінізації агросектору. Виділено та обґрунтовано застосування інновацій як основного інструменту боротьби з тінізацією економіки в агросекторі, в тому числі в контексті цілей сталого розвитку.

Ключові слова: тіньова економіка, економічна безпека, продовольча безпека; сталий розвиток; інновації.

FEDUN Igor

National Academy of the Security Service of Ukraine

IMPACT OF THE SHADOW ECONOMY ON FOOD SECURITY IN UKRAINE

The impact of the shadow economy on Ukraine's food security is a multifaceted and complex issue. The purpose of this study is to analyze the relationship between the shadow economy and the state of food security in Ukraine. The analysis identified the main forms of the shadow economy in the agricultural sector: land transactions, unauthorized sales of products, tax evasion, gray import/export of agricultural products, and illegal use of labor. Key areas of the shadow economy's impact on Ukraine's food security were identified: reduced efficiency of state regulation of the agribusiness, financial instability of the agricultural sector, deterioration of food statistics, violation of quality and safety standards. General ways to reduce shadowing in the agricultural sector were formulated: regarding land transactions (strengthening the land cadastre, mandatory registration of all contracts, fiscal control and motivation, transparency of the land market, increased responsibility, educational campaigns for unit owners); on unauthorized sales of products (strengthening state control, stimulating legal business, developing sales infrastructure, education and information policy, involving the public and the media, improving legislation); on tax evasion (digitalization and automation of accounting, reform of the taxation system, expanding access to financing only for "white" farms, strengthening control and responsibility, increasing the level of legal awareness); on gray import/export of agricultural products (strengthening customs control, digitalization of the agricultural sector, improving the VAT system and tax administration, developing the institute of agricultural exchanges, reform of the State Service for Food and Consumer Protection and certification, international cooperation); on illegal use of labor (legislative initiatives and control; educational and information campaigns; economic incentives; digital solutions; cooperation with public organizations and trade unions). The use of innovations as the main tool for combating the shadow economy in the agricultural sector, including in the context of sustainable development goals, is highlighted and justified. The main challenges to the implementation of innovations are identified: resistance from corrupt officials, insufficient level of digital literacy, problems with financing and infrastructure, the need for regulatory support.

Keywords: shadow economy, economic security, food security; sustainable development; innovation.

Стаття надійшла до редакції / Received 01.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 28.04.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Тіньова економіка — це сукупність економічної діяльності, яка не враховується офіційною статистикою, зокрема через ухилення від оподаткування, відсутність ліцензування чи невиконання нормативних вимог. Продовольча безпека — це забезпечення населення достатньою кількістю безпечної, якісної та доступної їжі.

Тіньова економіка становить серйозну загрозу для продовольчої безпеки України, оскільки порушує ланцюги виробництва, розподілу і контролю якості харчової продукції. Усунення цього явища або його мінімізація є ключовою умовою стабільності аграрного сектору, зміцнення економіки й захисту прав споживачів.

Основними причинами тінізації агросектору являється високе податкове навантаження та складність податкового адміністрування, недовіра до державних інституцій, низький рівень правової культури, відсутність дієвого контролю за діяльністю дрібних та середніх агропродовольчих підприємств.

Розвиток сільського господарства та сільських територій є вкрай важливим елементом економічного розвитку України, оскільки агропромисловий комплекс генерує біля 20% ВВП країни, майже 50% валютної виручки, і в селах проживає третина всього населення України. Проте наразі значна частка аграрного виробництва знаходиться в тіні, що безумовно впливає як на агропродовольчий сектор, так і на сільський розвиток [3]. За даними Центру економічної стратегії, щорічні втрати держбюджету від тіньового обігу в

агросекторі можуть сягати 20–40 млрд грн [16]. Однак є і позитивні зрушення. Тіньовий ринок земель скоротився в 10 разів за остання роки, що є результатом земельної реформи, відкриття ринку земель та євроінтеграційних процесів [13].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Бородіна, О. аналізує стратегічні орієнтири сільського господарства і сільських територій України на період до 2030 р. на відповідність політиці ЄС та продовольчій безпеці [3]. Зінчук, Т. та Куцмус, Н. досліджували релевантність Спільної аграрної політики ЄС на 2023 – 2027 рр. Цілям сталого розвитку та подоланню голоду [7]. Інші автори розглядають шляхи підвищення агро виробництва в рамках цілей сталого розвитку [8]. Рядом авторів проаналізовано сучасний стан розвитку тіньової економіки України, визначено рівень її тінізації, виокремлено фактори, що стимулюють її подальше поглиблення [2]. Інші автори здійснили аналіз сучасних загроз продовольчій безпеці країни [1]. Разом з тим в працях Чубак, В., Каліновського, С., Пеплінського, В. висвітлюються питання можливих конфліктів та проблем, пов'язаних з розширенням Україною експорту агро продовольчих продуктів до ЄС [15].

Стан тіньової економіки України та шляхи подолання досліджувалися Суворовою С.Г. та ін. [12]. Черевко О. в своїх дослідженнях намагався висвітлити питання впливу тіньової економіки на рівень економічної безпеки держави [14]. Деякі автори у своїх дослідженнях виділяють індикатори загроз економічної безпеки від тіньової економіки [5]. Інші автори виділяють низку ключових аспектів механізму тіньової економіки в агропромисловому виробництві [6].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері тіньової економіки України, питання чіткого аналізу стану впливу тіньової економіки в агросекторі на економічний розвиток України залишається відкритим.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою даної публікації є аналіз взаємозв'язку між тіньовою економікою та станом продовольчої безпеки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Втрати України в агросекторі внаслідок тіньової економіки — це серйозна проблема, яка впливає на державний бюджет, інвестиційну привабливість та загальний розвиток сільського господарства (табл. 1).

Таблиця 1

Основні форми тіньової економіки в агросекторі*

№	Форма	Суть
1	Операції з землею	- Оренда без офіційного оформлення договорів; - Обробка пайових земель без сплати податків; - Продаж за заниженою вартістю; - Обробіток «нічийної» землі
2	Несанкціонований продаж продукції	Значна частина продукції продається без фіскального обліку, особливо на внутрішньому ринку та при експорті через посередників. Це створює неконкурентні умови для легального бізнесу.
3	Ухилення від сплати податків	До 30–40% аграрного сектору може функціонувати в «тіні», особливо в сегменті дрібних фермерських господарств і ринку землі. Щорічно державний бюджет втрачає мільярди гривень через несплату податків (ПДФО, ЄСВ, земельний податок, ПДВ).
4	Сірий імпорт/експорт аграрної продукції	Стосується нелегального або напівлегального переміщення сільськогосподарських товарів через кордони, часто з порушенням митного законодавства, фітосанітарних вимог чи торгових квот.
5	Нелегальне використання праці	Сезонні працівники без трудових договорів

* сформовано автором

Наслідки тіньової економіки в агросекторі набагато гірші, ніж ми собі можемо уявити. Часто фермери обробляють землю без офіційних договорів, що призводить до уникнення сплати податків (особливо ПДФО та ЄСВ), проблем із контролем за дотриманням екологічних норм, зниження якості статистичних даних для державного планування. Крім того, виникає нерівна конкуренція: легальний бізнес програє тіньовому через різницю в витратах. Зростають соціальні ризики: працівники без соцстрахування, пенсійного забезпечення. Відбувається уповільнення реформ: особливо у сфері земельного ринку та діджиталізації агросектору (табл. 2).

Таблиця 2

Втрати бюджету внаслідок тіньової економіки

№	Індикатор	Втрати бюджету (млрд грн/рік)		
		2020	2022	2023
1.	Неофіційна заробітна плата	110-150	70-110	115-230
2.	Порушення митних правил, контрабанда та корупція на кордоні	70-120	80-150	120-167
3.	Контрафакт, нелегальна торгівля підакцизними товарами	38-43	46-51	35-40
4.	Конвертаційні центри, податкові ями	17-25	20-30	30-40
5.	Схемний податковий кредит (скрутки ПДВ)	24-30	16-20	15-18
6.	Зловживання спрощеною системою оподаткування	7-16,3	5-12,3	11,5 - 22
7.	Офшорні схеми, трансфертні ціни та BEPS	15-35	13-28	9-11
8.	Тіньовий ринок оренди с/г землі	10-21	5-6	1-2

* Джерело: <https://agroportal.ua/ru/news/ukraina/tinovy-rinok-silgospzemel-skorotivsysya-u-desyatki-raziv>

За дослідженням деяких авторів, основними індикаторами загроз економічної безпеки є [5]:

1. Загроза зміни рівня добробуту населення (забезпеченість населення житлом на особу, м²; середньомісячна реальна заробітна плата за видами економічної діяльності (приріст до попереднього періоду), грн.);

2. Загроза спаду виробництва (реальний ВВП, млн грн; індекси промислової продукції в Україні, % до відповідного місяця минулого року; індекс виробництва продукції сільського господарства, % до попереднього року.);

3. Загроза зміни демографічної ситуації (середня очікувана тривалість життя при народженні, років; коефіцієнт дитячої смертності, осіб на 1000 осіб; коефіцієнт природного приросту/скорочення населення, осіб на 1000 осіб; чистий державний міграційний рух населення, приріст % на 1000 осіб.);

4. Загроза зміни структури доходів і витрат населення та зниження інвестиційної активності (частка нагромадження в сукупних витратах населення, %; інвестиції в основний капітал на душу населення, валове нагромадження основного капіталу в розрізі видів нефінансових активів, млн на особу);

5. Фінансові загрози (обмінний курс на міжбанку, грн за долар США; рівень внутрішнього боргу, % до ВВП; рівень зовнішнього боргу, % до ВВП; індекс споживчих цін (до попереднього періоду).

Недоотримані кошти могли б іти на підтримку фермерів, розвиток інфраструктури, контроль якості продукції. Продукти, що виробляються і продаються поза контролем держави, можуть бути небезпечними для споживання. Внаслідок тіньової економіки в агросфері відбувається викривлення статистичних даних, що унеможливає ефективне планування аграрної політики, прогнозування потреб і реагування на кризи. Суб'єкти тіньової економіки не можуть легально отримати дотації, кредити або страхування. Легальні виробники змушені конкурувати з тими, хто не сплачує податки, що робить бізнес менш привабливим.

Отже ми можемо виділити ключові напрямки впливу:

1. Зниження ефективності державного регулювання АПК

Тіньова діяльність у сільському господарстві (нелегальний обіг продукції, неофіційна оренда землі, "сіра" зайнятість) ускладнює формування державної аграрної політики та розподіл дотацій. Це веде до неефективного використання ресурсів і знижує підтримку малих та середніх фермерів.

2. Фінансова нестабільність аграрного сектору

Оскільки частина доходів аграріїв не відображається в офіційній звітності, це обмежує їх доступ до кредитування. Нестача легального фінансування стримує інвестиції в модернізацію, зменшує обсяг виробництва та ставить під ризик внутрішнє продовольче забезпечення.

3. Погіршення продовольчої статистики

Тіньовий обіг продуктів спотворює офіційні дані про обсяги виробництва, споживання та запасів продовольства. Це ускладнює прогнозування продовольчих криз та планування імпортно-експортної політики.

4. Порушення стандартів якості та безпеки

Продукти, вироблені або реалізовані поза легальним ринком, часто не проходять ветеринарно-санітарний контроль, що загрожує здоров'ю населення та підриває довіру до вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

З огляду на вищезазначене сформовано загальні шляхи зменшення тінізації агросектору (табл. 3):

Шляхи протидії тіньовій економіці в сфері операцій з землею:

1. Зміцнення земельного кадастру

- Цифровізація всіх операцій із землею;
- Відкритий доступ до даних Держгеокадастру;
- Виявлення дублювання або некоректних даних.

2. Обов'язкова реєстрація всіх договорів

- Ефективний контроль через єдиний реєстр договорів оренди/продажу;

- Система "єдиного вікна" для електронного оформлення угод.
- 3. Фіскальний контроль і мотивація
 - Податкові пільги для тих, хто працює офіційно;
 - Стимули для селян: дотації, гранти, пріоритет при фінансуванні, якщо земля обробляється легально.
- 4. Прозорість ринку землі
 - Публічні торги, онлайн-аукціони;
 - Заборона укладення "таємних" попередніх договорів без нотаріального оформлення.
- 5. Посилення відповідальності
 - Санкції за обробіток землі без договору;
 - Перевірки з боку Державної податкової служби, Держгеокадастру.
- 6. Освітні кампанії для власників паїв
 - Роз'яснення прав, обов'язків та ризиків;
 - Юридична допомога селянам для грамотного оформлення угод.

Таблиця 3

Шляхи протидії тіньовій економіці в агросекторі*

№	Форма тінізації	Шляхи протидії
1	Операції з землею	-Зміцнення земельного кадастру -Обов'язкова реєстрація всіх договорів -Фіскальний контроль і мотивація -Прозорість ринку землі -Посилення відповідальності -Освітні кампанії для власників паїв
2	Несанкціонований продаж продукції	-Посилення контролю з боку держави -Стимулювання легального бізнесу -Розвиток інфраструктури збуту -Освіта та інформаційна політика -Залучення громадськості та ЗМІ -Удосконалення законодавства
3	Ухилення від сплати податків	-Діджиталізація та автоматизація обліку -Реформа системи оподаткування -Розширення доступу до фінансування тільки для «білих» господарств -Посилення контролю і відповідальності -Підвищення рівня правової обізнаності
4	Сірий імпорт/експорт аграрної продукції	-Посилення митного контролю -Цифровізація агросектору -Удосконалення системи ПДВ та податкового адміністрування -Розвиток інституту аграрних бірж -Реформа Держпродспоживслужби та сертифікації -Міжнародна співпраця
5	Незаконне використання праці	-Законодавчі ініціативи та контроль; -Освітні та інформаційні кампанії; -Економічне стимулювання; -Цифрові рішення; -Співпраця з громадськими організаціями та профспілками

* сформовано автором

Несанкціонований продаж продукції в аграрному секторі — одна з форм тіньової економіки, яка суттєво впливає на економічну безпеку країни, ефективність державної політики та розвиток сільського господарства. Ось основні шляхи протидії цьому явищу:

1. Посилення контролю з боку держави
 - Електронний облік продукції: Впровадження електронних систем обліку сільгосппродукції — від вирощування до реалізації;
 - Регулярні перевірки: Проведення перевірок ринків, точок збуту, складів на предмет легальності походження продукції;
 - Контроль на транспорті: Інспекція вантажів на дорогах для виявлення незаконного перевезення товарів.
2. Стимулювання легального бізнесу
 - Податкові пільги: Спрощення оподаткування для мікро- і малих агровиробників, що працюють офіційно;
 - Доступ до фінансування: Надання дешевих кредитів і субсидій лише тим виробникам, які працюють легально;
 - Підтримка кооперації: Розвиток сільськогосподарських кооперативів, які сприяють легалізації виробництва та збуту.
3. Розвиток інфраструктури збуту
 - Сільськогосподарські ярмарки: Організація офіційних місць продажу без посередників із мінімальними податковими ставками;

- Електронні платформи: Створення державних або публічних онлайн-майданчиків для легального продажу агропродукції.

4. Освіта та інформаційна політика

- Навчальні програми: Підвищення фінансової та правової грамотності агровиробників;

- Роз'яснювальні кампанії: Пояснення переваг легального бізнесу та ризиків тіньової діяльності.

5. Залучення громадськості та ЗМІ

- Громадський контроль: Підтримка ініціатив, спрямованих на виявлення та публічне викриття незаконного продажу;

- Журналістські розслідування: Викриття схем тіньового збуту через ЗМІ стимулює державу до дій.

6. Удосконалення законодавства

- Жорсткіші санкції: Підвищення штрафів за нелегальний збут, особливо у великих обсягах;

- Регулювання торгівлі: Чітке законодавче врегулювання торгівлі з особистих селянських господарств.

Проблема тіньової економіки та ухилення від сплати податків залишається однією з найбільш критичних у цій галузі. Це призводить до зменшення надходжень до бюджету, спотворення конкуренції, та уповільнення розвитку сільських територій. Шляхи протидії тіньовій економіці:

1. Діджиталізація та автоматизація обліку

- Впровадження електронного документообігу, електронних реєстрів земель, продукції, субсидій тощо.

2. Реформа системи оподаткування

- Впровадження єдиного аграрного податку з урахуванням специфіки господарювання на селі;

- Сприяння добровільному декларуванню доходів (наприклад, податкова амністія).

3. Розширення доступу до фінансування тільки для «білих» господарств

- Надання державних дотацій, субсидій та пільгових кредитів лише тим аграріям, які працюють офіційно.

4. Посилення контролю і відповідальності

- Розвиток системи ризикоорієнтованого аудиту;

- Залучення технологій супутникового моніторингу для контролю за використанням земель.

5. Підвищення рівня правової обізнаності

- Проведення освітніх кампаній, тренінгів та консультацій для фермерів щодо переваг легальної діяльності.

Сірий імпорт/експорт аграрної продукції — одна з ключових проблем тіньової економіки в аграрному секторі. Це явище завдає значної шкоди як державному бюджету, так і легальному бізнесу, порушуючи правила чесної конкуренції та знижуючи інвестиційну привабливість галузі. Шляхи протидії тіньовій економіці:

1. Посилення митного контролю

- Впровадження електронних митних систем, що унеможливають ручне втручання;

- Використання багатофакторного аналізу ризиків (Big Data, AI);

- Співпраця з митними органами інших країн.

2. Цифровізація агросектору

- Впровадження електронного обліку продукції з поля до прилавку (технології blockchain, GPS-контроль збору/перевезення);

- Система аграрного моніторингу (як у ЄС).

3. Удосконалення системи ПДВ та податкового адміністрування

- Прозора система розрахунку податкового кредиту/зобов'язань;

- Виявлення схем з фіктивним ПДВ через аналіз транзакцій;

4. Розвиток інституту аграрних бірж

- Прозорий механізм торгівлі агропродукцією (ціна формується на ринку);

- Зменшення тіньових операцій за рахунок відкритих угод.

5. Реформа Держпродспоживслужби та сертифікації

- Посилення контролю за відповідністю якості та походження продукції;

- Введення єдиного електронного сертифіката для експорту/імпорту.

6. Міжнародна співпраця

- Угода про обмін інформацією з країнами-імпортерами/експортерами;

- Спільні розслідування та санкції проти порушників.

Боротьба з нелегальним використанням праці в сільському господарстві — це складна, але надзвичайно важлива задача, яка потребує системного підходу на рівні держави, бізнесу та самих працівників. Ось основні напрямки та заходи, які можуть сприяти подоланню цієї проблеми:

1. Законодавчі ініціативи та контроль

- Посилення трудового законодавства: чітке визначення прав та обов'язків роботодавців і працівників;

- Підвищення штрафів за використання незадекларованої праці;

-Розширення повноважень Держпраці для перевірок у сфері сільського господарства, особливо в періоди сезонних робіт;

- Обов'язкова звітність та реєстрація найманих працівників, навіть на короткий термін.

2. Освітні та інформаційні кампанії

-Інформування працівників про їхні права та наслідки нелегальної зайнятості (відсутність пенсії, медичного страхування, соціального захисту);

-Роз'яснення для роботодавців про переваги легалізації праці — стабільність, довіра, доступ до державної підтримки.

3. Економічне стимулювання

-Пільги для роботодавців, які офіційно працевлаштовують сезонних або тимчасових працівників;

-Спрощення системи оподаткування для дрібних фермерів, які можуть не мати можливості витримати високі податкові навантаження;

Субсидії та компенсації, наприклад, часткове покриття внесків до соціальних фондів.

4. Цифрові рішення

-Запровадження електронних реєстрів найманих працівників;

-Мобільні додатки для реєстрації сезонних працівників, щоб спростити процес і зменшити бюрократію;

-Моніторинг та аналітика на основі даних (супутникові знімки полів, контроль обсягів виробництва тощо);

5. Співпраця з громадськими організаціями та профспілками

-Залучення НГО до моніторингу ситуації на місцях;

-Підтримка профспілок, які можуть захищати права працівників та вести перемовини з роботодавцями.

Не дивлячись на значну шкоду тіньової економіки на продовольчу безпеку України, дане явище має і позитивні аспекти:

1. Збереження зайнятості в кризові періоди - для частини населення тіньовий сектор є єдиним джерелом доходу, особливо в умовах війни або економічного спаду.

2. Гнучкість і швидкість реакції - тіньові учасники швидше пристосовуються до змін ринку, особливо в умовах невизначеності.

Основним інструментом боротьби з тіньовою економікою на сучасному етапі варто виділити розвиток і впровадження інновацій. Інновації відіграють важливу роль у трансформації аграрного сектору України та можуть стати ефективним інструментом у боротьбі з тіньовою економікою (табл. 4).

Таблиця 4

Інновації як інструмент боротьби з тінізацією економіки в агросекторі

№	Індикатор	Інновації
1	Цифровізація та прозорість	-Електронні реєстри (земельний кадастр, аграрний реєстр) – відкритий доступ до інформації. -Електронні торги – прозорість оренди землі, реалізації продукції. -E-agribusiness-платформи – автоматизація процесів без людського фактору.
2	Блокчейн-технології	- Незмінність даних про угоди, реєстрацію земельних ділянок. - Відстеження ланцюга постачання «від поля до полиці» (трасування продукції).
3	Супутниковий моніторинг та дрони	-Контроль фактичного використання земель. -Виявлення «мертвих душ» у списках отримувачів дотацій.
4	Big Data та AI	-Аналітика для виявлення підозрілих шаблонів у розподілі коштів. -Прогнозування ризиків та автоматизовані системи сигналізації.

* сформовано автором

Основними викликами на шляху впровадження інновацій:

1. Спротив з боку корумпованих чиновників.

2. Недостатній рівень цифрової грамотності.

3. Проблеми з фінансуванням та інфраструктурою.

4. Потреба в нормативному забезпеченні.

Цілі сталого розвитку (ЦСР) та боротьба з тінізацією економіки — це тісно пов'язані між собою напрями, які відіграють важливу роль у забезпеченні сталого економічного зростання, соціальної справедливості та екологічного добробуту. Вони спрямовані на вирішення найбільш критичних проблем людства. Серед них: подолання бідності, гідна праця та економічне зростання, справедливі інститути, мир і справедливість, інновації та інфраструктура, партнерство заради сталого розвитку (табл. 5).

Таблиця 5

Ключові показники сталого розвитку інноваційного забезпечення України до 2030 року

Сфера охоплення	Ціль	Індикатор	Цільові показники
Економічне зростання	Забезпечити щорічне зростання валового внутрішнього продукту	Темп росту ВВП, %	2021–2025 рр. – 106,0 2026–2030 рр. – 107,0
Структура експорту	Сприяти зростанню питомої ваги продукції та послуг з високою часткою доданої вартості в експорті	Питома вага високотехнологічної продукції та послуг у структурі експорту товарів і послуг, %	2025 рік – 12,0 2030 рік – 15,0
		Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1-24 Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності, %	2025 рік – 57 2030 рік – 65
Відновлювані джерела енергії	Збільшити частку енергії, вироблену з відновлюваних джерел, у загальному кінцевому споживанні енергії	Частка енергії, виробленої з відновлюваних джерел, у загальному кінцевому споживанні енергії, %	2025 рік – 14,2 2030 рік – 17,1
Енергоефективність	Забезпечити зниження енергоємності ВВП	Енергоємність ВВП (витрати первинної енергії на одиницю ВВП), кг нафтового еквіваленту на 1 дол. США ВВП	2025 рік – 0,23 2030 рік – 0,20
Ефективність використання ресурсів	Забезпечити зниження ресурсоємності ВВП	Ресурсоємність ВВП (частка вартості природних ресурсів в одиниці ВВП), %	2025 рік – 80 2030 рік – 60
Промисловий розвиток	Модернізувати інфраструктуру та підприємства базових галузей промисловості	Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції, %	2025 рік – 10,0 2030 рік – 15,0
Наукові дослідження	Активізувати наукові дослідження	Питома вага вартості виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %	2025 рік – 2,5 2030 рік – 3,0
Сільське господарство	Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства та доходи дрібних виробників аграрної продукції	Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого в аграрному секторі	2025 рік – 12,5 2030 рік – 15,0

* Джерело: [9], [10], [11]

Тіньова економіка — це частина господарської діяльності, яка не обліковується офіційною статистикою, зокрема через ухилення від оподаткування, відсутність офіційного працевлаштування тощо. Взаємозв'язок тіньової економіки та цілей сталого розвитку [11]:

- Зменшення бюджетних надходжень, що обмежує інвестиції у соціальну сферу (ЦСР 1, 3, 4);
- Ухилення від сплати податків та зменшення фінансування інфраструктурних проєктів (ЦСР 9);
- Порушення прав працівників, погіршення умов праці (ЦСР 8);
- Підрив довіри до державних інституцій (ЦСР 16).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ**

Операції з землею в аграрному секторі України мають велике економічне значення, але водночас залишаються вразливими до проявів тіньової економіки. Це пов'язано із історичними обмеженнями ринку землі, недосконалістю правового регулювання, корупційними ризиками та браком прозорості.

Боротьба з ухиленням від сплати податків у аграрному секторі є складною, але можливою. Вона потребує системного підходу, злагодженої роботи державних органів, бізнесу та громадськості. Прозорість, цифровізація, спрощення податкового обліку та створення рівних умов для всіх учасників ринку — ключ до виведення агросектору з тіні та його сталого розвитку.

Боротьба з сірим імпортом/експортом в агросекторі потребує системного підходу: поєднання цифровізації, митної реформи, прозорого обліку продукції та ефективного нагляду. Тільки так можна вивести аграрну економіку з тіні та забезпечити сталий розвиток галузі.

Інновації не лише підвищують ефективність агросектору, а й слугують потужним інструментом в боротьбі з тінізацією економіки. Важливо не лише впроваджувати технології, але й формувати культуру прозорості. Необхідне поєднання технологічних рішень із реформами та політичною волею.

Література

1. Агакерімова Р.Ю. (2024). Аналіз сучасних загроз продовольчій безпеці країни. *Агросвіт*. № 12, С. 112-117. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.12.112.
2. Бестужева С. В. Вплив тіньової економіки України на економічну безпеку / С. В. Бестужева, В. О. Козуб // Актуальні питання світової і національної економіки: оцінки та стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 27 бер. 2021 р. : тези допов. – Львів: ЛЕФ, 2021. – С. 6-10.
3. Бородіна, О., Прокопа, І., Шубравська, О. (2025). Стратегічні орієнтири сільського господарства і сільських територій України на період до 2030 р.: відповідність європейському вибору. *Економіка України*. 68. 01 (758). 03-19. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.01.003>.
4. Вплив тіньового ринку на розвиток сільського господарства та сільських територій. URL: <https://voxukraine.org/vplyv-tinovogo-rynku-na-rozvytok-sil'skogo-gospodarstva-ta-sil'skyh-terytoryj>.
5. Дашова П.А., Кладова М.П. (2016). Вплив тіньової економіки на економічну безпеку України. *Електронний журнал Ефективна економіка*. № 11, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5271>.
6. Зеленський М.С. Поняття механізму та сутності тіньової економіки в агропромисловому виробництві. *Регіональна економіка*, 2023, №2. С. 93-103.
7. Зінчук, Т., Куцмус, Н. (2023). Спільна аграрна політика ЄС на 2023 – 2027 рр.: амбіції і релевантність Цілям сталого розвитку. *Економіка України*. 66. 11 (744). 76-96. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.076>.
8. Nadiia Stoliarchuk, Olga Kozak, Natalia Serhieieva, Myroslav Kozak, Andrii Bilochenko, Vadym Semendiak. 2021. Search for Reserves to Increase the Livestock Production Efficiency Based on the Sustainable Development Strategy. *Environmental Research, Engineering and Management*. Vol. 77. № 4 (2021). p.19-32. <https://doi.org/10.5755/j01.erem.77.4.27703>.
9. Мазуренко О. В., Столярчук Н.М. Інноваційне забезпечення аграрного сектору економіки: аналіз стану / О. В. Мазуренко, Н. М. Столярчук // *Економіка АПК*. - 2019. - № 12. - С. 37-45. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2019_12_7.
10. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025—2027 роках. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1163-р від 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.
11. Столярчук Н. М., Сергєєва Н. В., Хіоні Г. О. (2019). Удосконалення інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Економіка АПК*. № 9. С. 69–77. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201909069>.
12. Суворова, С., & Кульганік, О. (2023). Тіньова економіка в Україні: стан та шляхи подолання. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (8 (08)), 168-172. <https://doi.org/10.32782/dees.8-28>.
13. Тіньовий ринок сільгоспземель скоротився в десятки разів. URL: <https://agroportal.ua/ru/news/ukraina/tinoviy-rinok-silgospzemel-skorotivsvya-u-desyatki-raziv>.
14. Черевко О. (2018). Проблема впливу тіньової економіки на рівень економічної безпеки держави. *Європейський журнал економіки і менеджменту*. Том 4. Випуск 6. С. 5-12.
15. Czubak, W., Kalinowski, S., Pepliński, B. (2024). Ziarno niezgody: analiza protestów rolniczych. Warszawa, Instytut Finansów Publicznych. 36 s. URL: https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP_raport_Ziarno_niezgody-analiza_protestow_rolniczych.pdf.
16. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua>.

References

1. Ahakerimova R.Yr. (2024). Analiz suchasnykh zahroz prodovol'chiy bezpetsi krayiny. *Ahrosvit*. № 12, S. 112-117. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.12.112.
2. Bestuzheva S. V. Vplyv tin'ovoyi ekonomiky Ukrayiny na ekonomichnu bezpeku / S. V. Bestuzheva, V. O. Kozub // Aktual'ni pytannya svitovoyi i natsional'noyi ekonomiky: otsinky ta stratehiyi rozvytku: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., 27 ber. 2021 r. : tezy dopov. – L'viv: LEF, 2021. – S. 6-10.
3. Borodina, O., Prokopa, I., Shubravskaya, O. Strategic guidelines for agriculture and rural areas of Ukraine for the period until 2030: compliance with the European choice. / O. Borodina, I. Prokopa, O. Shubravskaya // *Economy of Ukraine*. – 2025. – № 68. 01 (758). P. 03-19.
4. The impact of the shadow market on the development of agriculture and rural areas. URL: <https://voxukraine.org/vplyv-tinovogo-rynku-na-rozvytok-sil'skogo-gospodarstva-ta-sil'skyh-terytoryj>.
5. Dashova P.A., Kladova M.P. (2016). Vplyv tinovoyi ekonomiky na ekonomichnu bezpeku Ukrayiny. *Elektronnyy zhurnal Efektyvna ekonomika*. № 11, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5271>.
6. Zelenskyi M.S. Ponyattya mekhanizmu ta sutnosti tin'ovoyi ekonomiky v ahropromyslovomu vyrobnytstvi. *Rehional'na ekonomika* 2023, №2. S. 93-103.
7. Zinchuk, T., Kutsmus, N. Spilna ahrama polityka YES na 2023 – 2027 rr.: ambitsiyi i relevantnist Tsilyam staloho rozvytku. / T. Zinchuk, N. Kutsmus // *Ekonomika Ukrayiny*. – 2023. – 66. 11 (744). – P. 76-96.
8. Nadiia Stoliarchuk, Olga Kozak, Natalia Serhieieva, Myroslav Kozak, Andrii Bilochenko, Vadym Semendiak. 2021. Search for Reserves to Increase the Livestock Production Efficiency Based on the Sustainable Development Strategy. *Environmental Research, Engineering and Management*. Vol. 77. № 4 (2021). p.19-32. <https://doi.org/10.5755/j01.erem.77.4.27703>.
9. Mazurenko O. V., Stolyarchuk N.M. Innovatsiynne zabezpechennya ahrahnoho sektoru ekonomiky: analiz stanu / O. V. Mazurenko, N. M. Stolyarchuk // *Ekonomika APK*. - 2019. - № 12. - S. 37-45.

-
10. Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku sil's'koho hospodarstva ta sil's'kykh terytoriy v Ukraini na period do 2030 roku ta zatverdzhennya operatsiynoho planu zakhodiv z yiyi realizatsiyi u 2025—2027 rokakh. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1163-r vid 15.11.2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.
 11. Stoliarchuk N. M., Serhieieva N. V., Khioni H. O. (2019). Udoskonalennya instytutsiynoho zabezpechennya innovatsiyno-investytsiynoyi diyal'nosti v Ukraini. *Ekonomika APK*. № 9. S. 69–77.
 12. Suvorova, S., & Kulhanik, O. (2023). Tinova ekonomika v Ukraini: stan ta shlyakhy podolannya. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, (8 (08)), 168-172. <https://doi.org/10.32782/dees.8-28>.
 13. The shadow market for agricultural land has shrunk tenfold. URL: <https://agroportal.ua/ru/news/ukraina/tinoviy-rinok-silgospzemel-skorotivsya-u-desyatki-raziv>.
 14. Cherevko O. (2018). Problema vplyvu tinovoyi ekonomiky na riven ekonomichnoyi bezpeky derzhavy. *Yevropeyskyy zhurnal ekonomiky i menedzhmentu*. Tom 4. Vypusk 6. S. 5-12.
 15. Czubak, W., Kalinowski, S., Pepliński, B. (2024). *Ziarno niezgody: analiza protestów rolniczych*. Warszawa, Instytut Finansów Publicznych. 36 s. URL: https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP_raport_Ziarno_niezgody-analiza_protestow_rolniczych.pdf.
 16. Center for Economic Strategy. URL: <https://ces.org.ua>.